

„Mögléptt mint Dugonics!”

Szeged legforgalmasabb és az idelátogató turistáknak elsőként bemutatkozó, árnyas fákkal, a Tiszát jelképező szökőkúttal büszkélkedő tere, talán csak a figyelmesebb szemeknek nyitja ki dús lombok közé zárt első köztéri szobrát, melynek alakja, főművével kezében tekint a tér szívében pihenő bámeszködőkre, szorgosan tanulókra.

Dugonics András szobra az, amely múlt századi megpróbáltatásai után, mint városunk első, nem egyházi jellegű köztéri alkotása pihen a nevét viselő tér árnyas zugában. Dugonics András városunk szülötte (1740-1818) dalmát kereskedő-iparos családból származott. 1756-tól a piarista rend tagjaként tevékenykedett. Nevéhez ekkor még elbeszélő költemények, ókori szerzők munkáinak fordításai fűződtek.

Első műve 1774-ben a Trója veszedelme. Irodalmi tevékenysége a matematika és fizika ágára is kiterjedt. II. József nyelvrendeletével és németesítő politikájával szemben magyarul és latinul tanított, mint a nagyszombati egyetem elemi mennyiségtan tanára. 1788-ban írta meg regényét: Etelka, egy igen ritka magyar kisasszony címmel, melyet az utókor mint az első magyar regényt tartja számon. Cselekménye a X. században, a honfoglalás utáni időszakban játszódik, de a nemesi ellenállás nacionalizmusának szellemében II. József korát ábrázolja.

„Uram, amiket itt mondunk, mindnyájan Etelkából puskázzuk. Kérjük az urat, el ne hagyja ezután az írásaiban Magyarországot, s ébressze fel magyarjainkban a nemes bátorságot.” Az 1790-es pesti meggyegülés egyik szónoka fordult e szavakkal Dugonicshoz.

Az Etelka politikai szerepe mellett történelmi tartalmával emelte íróját a népszerűség középpontjába. A magyar honfoglalást az 1746-ban felfedezett Anonymus-krónika alapján ő népszerűsítette először. Regényeiben a finnugor rokonság felfedezésébe kapaszkodva, csodálatos őstörténetet alkotott nemcsak a magyaroknak, hanem a finnugoroknak is.

1792-ben első szintársulatlunk előadta az Arany perecek című színművét, majd a Bátor Mária tűzte műsorára. 1790-től drámákat írt, melyek Jeles történetek címmel láttak napvilágot. 1808-ban betegsége miatt nyugdíjba vonult, majd szülővárosába tért vissza. Tanulmányozta a népnyelvet, közmondásokat gyűjtött. Magyar példabeszédek és jeles közmondások címet viselő gyűjteményének kiadását már nem élhette meg, de nevét alkotásai mellett éppen egy szólás őrizte meg az alsóvárosiak hagyományaként: „Mögléptt mint Dugonics!”

Az Etelka írójának emlékéért Szeged már a múlt század harmincas éveiben szoborral óhajtott megörökíteni. 1847-ben márvány sírlemléket kapott, majd utcát neveztek el róla. 1859-ben az önkényuralom végén enyhülő állapotok tárgyalásokat tettek lehetővé az író és tudós emlékéért megőrző szobor felavatásáról. A Szegedi Híradó hasábjain kezdeményezték és pártolták elkészítését. Tíz év elteltével szoborbizottság alakult. Támogatást Reményi Ede hegedűművész felajánlása, Molnár György színiigazgató előadása jelentett. Ezen kívül még sorsjátékot is tartottak a szoboralap javára. 1873-ban kérték fel Izsó Miklóst, a Búsuló juhász, a Táncoló paraszt, és a Csokonai-emlékszobor nagy híró alkotóját a tervek elkészítésére. A város elképzelése szerint mellszobor készült volna eredetileg a Széchenyi téren, öt ezet forint értékben. Közben az akkor búzapiacnak használt területen a mai központi egyetem épület helyén felépült a reáliskola és ide jelölték ki Dugonics szobrának új helyét.

Izsó azonnal munkához látott, elkérte az író arcképét, személyesen tekintette meg a teret. Ezalatt a pénzalap már egész alakos szobornyi összeget tett ki, ezért a művészt tervei megváltoztatására kérték. Néhány észrevétel után Izsó megkapta a megbízást elképzelései

megvalósítására. Betegsége azonban megakadályozta műve létrehozását. 1875 májusának végén már halálos betegen, de még mindig munkára készen várta a szegediek észrevételeit, utasításait. Egy héttel később vitte el a tüdőbaj. A szoborbizottság özvegyével kötötte meg a szerződést, és a minták alapján Huszár Adolfrá bízta a munkálatokat Madarász Viktor festőművész főfelügyelete mellett. Tizenháromezer forintot kapott Huszár a szoborért, ezen kívül a hiányzó összeget téglá, mész, homok formájában teremtette elő a város. 1876-ban Horváth Mihály (csanádi püspök, 1849-ben kultuszminiszter, történész) elnökletével alakult bíráló bizottság néhány észrevétel megvitatása után engedélyezte a Bécsben öntött bronzszobor felállítását. Dugonics András szobrát 1876. aug. 19-én avatták föl.

Az 1890. évi XXV. tc. rendelete alapján négy évvel később Szegeden is ítélőtábla alakult, melynek helye az eredetileg iskolának épült Dugonics téri épület lett. A helyi szájhagyomány, melyet Bálint Sándor jegyzett le, Löw Imánuel és Sz. Szigethy Vilmos szavai nyomán, a tábla elnökének Bernáth Gézának, kálvinista lévén, nem tetszett, hogy hivatala előtt egy pápista pap szobra áll, még ha az Dugonics Andrásé is. Óhaja teljesült, számos lehetőség után, és némi hercehurcát követően az éppen akkor kezdődő parkosítással egybekötve a szobrot a tér közepére helyezték, törvényhatósági szavazás eredményeként. Innen a szólás eredete. A Szegedi Napló 1895. júniusában, igaz hírt adott az áthelyezésről, az alsóvárosiak azonban nemigen olvasták ezeket a cikkeket. Ők csak azt vették észre, amikor bejöttek a piacra, a boltosok a Belvárosba, hogy a szobor egyik napról a másikra új helyre került:

„...möggléptt...”.

Így keletkezett a szólás, melyet a néphagyomány az észrevétlenül, búcsúzkodás nélkül távozókra őrzött meg a Szeged múltja iránt érdeklődőknek.

Majzik Andrea